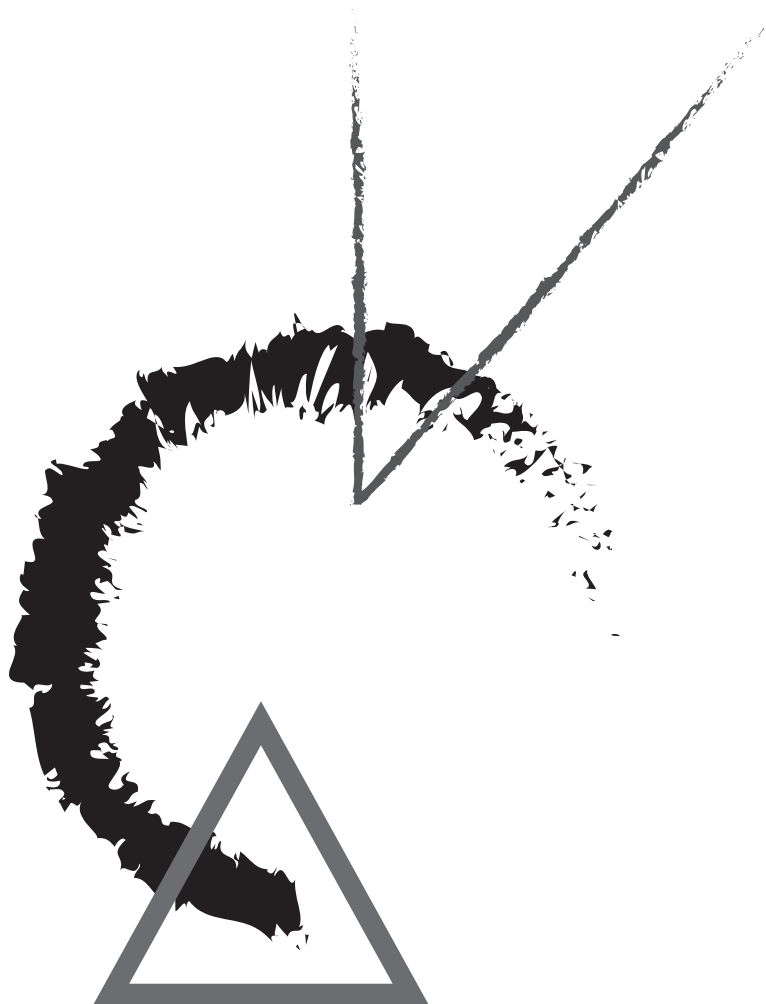

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
AND HUMANITIES
SKOPJE

СТУДИЈА НА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ:
РЕЗИМЕ НА ТРОЈНА АНАЛИЗА
„Македонско-бугарскиот спор како срж на слепата улица во
проширувањето на ЕУ.“

**СТУДИЈА НА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ: РЕЗИМЕ НА ТРОЈНА АНАЛИЗА
„Македонско-бугарскиот спор како срж на слепата улица во
проширувањето на ЕУ.“**

Автор:

Научен советник и професор Катерина Колозова

Истражувачки асистент:

Помлад научен соработник Александар Саздовски

Теренско и теоретско истражување:

Тимот на ИОХН-Скопје

Извршно резиме

Ние тврдиме дека за да се заобиколи бескрајниот циклус на обиди за решавање на историски спорови, кои, како што научивме преку примерите на земјите од Вишеград (вклучувајќи го и полско-германскиот спор), никогаш не се вистински решени како такви, мора да се транспонираат на политичко ниво и да се решат преку повеќе-тематскиот пристап на студии на политики. Останувањето во историската дискурзивна рамка го оневозможува осмислувањето на политички средства и политики кои можат да го решат проблемот. Дополнително, сметаме дека поставувањето на проблемот како „историски спор“ е погрешно бидејќи спорот го опфаќа и јазикот (македонскиот јазик), на еднакво рамниште со историјата. Така, проблемот со кој се соочуваме е многу сличен како оној помеѓу Северна Македонија и Грција и треба да се води како таков: тоа е конфликт кој се однесува на: историјата, јазикот, наследството и според тоа се сведува на културен конфликт и страв од „културно присвојување“, парафразирајќи го проф. д-р Костас Дузинас на конференцијата „Авении на соработка“ (организирана од ИОХНС на 3 и 4 декември 2021 година), и треба да се адресира како таков. Моделот на политички средства како тоа да се изведе, може да се најде во Членот 7 од Преспанскиот договор. Сепак, процесот на имплементација треба да биде споредлив со тој од Преспа и повеќето држави од Вишеградската група (вклучувајќи ги: полско-германскиот, полско-украинскиот, полско-рускиот, германско-францускиот и останати примери што биле дел од или изградени врз Вишеградските процеси на помирување): а) треба да биде отворен процес на културно помирување, б) како што советуваат нашите експерти од Вишеград, историјата не треба да биде дел од ниту еден правно обврзувачки документ, бидејќи, цитирајќи ја Марта Шпала, „историјата никогаш не се решава, но сепак може да се постигне значителен напредок во помирувањето“, на тој начин единствениот временски ограничен документ од правна природа треба да биде „рамка на помирување“ што ќе содржи историски спор и поврзани ревизии на наставните програми

како дел од него, но не се сведува на него. Младинската соработка би можела да биде битен аспект на процесот на културно зближување, а поставена е и добра почетна точка, многу подобра од имплементацијата на Преспанскиот договор во неговата почетна фаза, како што нè информираа младинските организации кои беа дел од конференциската програма на „Авении на соработка“.

Сумирано, македонско-бугарската „слепа улица“ може да се надмине со формулирање на проблемот во смисла на културен конфликт со неговите политички средства и политики за решавање, со акцент на образовните политики како интердисциплинарно поле (не само фокусирање на историјата) согласно најновите водичи на УНЕСКО, културните политики и политиките на зајакната економска соработка.

Нашите препораки се подолу, но ќе ги повториме во ова исто така резиме за да се овозможи полесно следење на разработената анализа.

Препораки

- Првата препорака е повеќеслојна и презентирана преку 4 под-препораки. *Првата препорака ја гледаме како предуслов за кој било функционален Патоказ за имплементација.* Двете држави треба да воспостават јасна дистинкција помеѓу културните, историските (колку што се науката или академските институции) и политичките категории на дискусија и соодветните политички решенија кога станува збор за спроведувањето на Договорот, на следниов начин:

- 1) Треба да се осмислат културни политики во функција на решавање на културниот конфликт и да се понудат решенија во однос на културните и образовните политики низ различните дисциплини (литература, уметност, историја);

- 2) Со цел да се адресираат како политичките така и академските засегнатости вгнездени во наставните програми на двете земји, какви што се проблемот на содржината но и јазикот кои потхрануваат ксенофобија, како и политичката култура на двете земји, треба да се воспостават образовни политики што ја вклучуваат мултиперспективноста како метода;
- 3) Историографијата или педагогијата не треба да се очекува дека ќе испорачаат решение за конфликтот во прашање, туку современите образовни политики;
- 4) Применување на образовни и политики од областа на меѓународните односи кои би можеле да ги афирмираат неспорните врски во историјата, без разлика дали таквата историја се нарекува споделена или заедничка – потврдувајќи ги како врска на континуитет помеѓу заедничкото минато, но исто така, се надеваме, и заедничката иднина;
 - Бинационалната мултидисциплинарна комисија и креаторите на политики треба да бидат потпомогнати во ревидирањето на наставните програми од страна на образовни експерти усогласени со УНЕСКО; згора на тоа, Комисијата треба да се реформира и да се замени со панел за образовни политики и разрешување културни конфликти наместо комисија за „историски вистини“.
 - Бугарското собрание треба да биде свесно дека член 1 алинеја 5 од неговата Декларација од октомври 2019 година е во спротивност со реалноста што произлегува од *Преспанскиот договор* потпишан во 2018 година, кој не е само билатерален, туку *erga omnes* правен акт, направен со авторитетот на Обединетите нации. Друга причина за оваа препорака произлегува од вредноста на добрососедството – дури и ако правниот *erga omnes* аргумент не постоеше, именувањето на јазикот на соседот со името што му го дале е предуслов за до-

бра волја наместо избегнувањето на неговата употреба (особено кога терминот „уставен јазик“ нема јасна референца како што е објаснето понатаму во анализата.) Затоа, и двете страни треба да го третираат овој акт како ништовен.

- Резолуцијата на македонското Собрание, изгласана на 29 јули 2021, треба да се поништи или да биде заменета со друга која би содржела политички формулации – наместо националистичка проза и да биде во духот на добрососедските односи како предуслов за приклучување на Европската унија, целосно ослободена од опасниот и непријателски дискурс на романтичниот национализам.

- Двата парламенти треба да се воздржат од изгласувања декларации, резолуции, декрети и други документи што ја определуваат „историската вистина“ со што директно се нарушува академската слобода на научните заедници во двете земји.

- Наместо тоа, двата парламенти и државните институции треба да се фокусираат на политиките за решавање културни конфликти, кои не се сведуваат само на културата туку се поврзани и со инфраструктурни проекти кои ќе овозможат забрзана комуникација (патување) преку границите, притоа помагајќи во имплементацијата на другите аспекти од договорот како што е подобрена економска соработка.

- Треба да се стави силен акцент на младинската соработка како најефикасната и најефективната форма на културно помирување.

**1. Постапување на
проблемот, вграден
во неговиот контекст:
Уште еден балкански
проблем за спорно
културно наследство
и неговата улога во
натпреварувачките
наративи за градење на
нацијата**

Пред сегашниот „кор-сокак“ во имплементацијата на *Договорот за пријателство, добрососедство и соработка* (понатаму скратено како „Договорот“) меѓу Бугарија и сега веќе Северна Македонија,¹ потпишан во 2017, постоеше мирен период на негова прилично бавна имплементација во сите области освен кај мултидисциплинарните комисији за т.н. споделена или заедничка историја.² Наспроти тврдењето на бугарските власти и речиси на целиот политички мејнстрим особено во Бугарија, дека нема напредок во работата на т.н. „историска комисија“, не можеме а да не го тврдиме спротивното – спорот околу историјата и напорите да се идентификуваат заедничките карактеристики е единствената област за која се однесува Договорот каде што е забележан напредок. Навистина, тешко дека е постигнат конечен договор за било кој од дискутираните историски периоди, но напредок во работата на Комисијата е забележан во неколку наврати.³ Спротивно на тоа, во поглед на економијата и инфраструктурата, речиси нема никаков напредок: „Коридорот 8“

¹ Во моментот на неговото потпишување беше тогашното уставно име - „Република Македонија“.

² Македонскиот термин „споделена“, кој во последните две години се употребува како синоним за „заедничка“ (терминот користен во македонската верзија на Договорот), е проблематизиран од страна на бугарската јавност, како терминот споделена да подразбира одредени преклопувања наместо (наводно органска) сличност. Бугарскиот термин е „општа“ според текстот на Преамбулата на Договорот. Според македонската страна во преговорите, како помеѓу креаторите на политики така и помеѓу академиците во мултидисциплинарната комисија, делови од историјата се споделени, двете нации и нивните наративи за градење на нацијата црпат од тие делови од историјата, додека за бугарската страна – тврдењето е дека тоа е заедничка историја која се чини треба да биде интерпретирана како една единствена историја од која македонскиот наратив на градење на нацијата се издвојува како посебен. Дали „споделена“ или „заедничка“, треба да биде суштинско прашање, а не лингвистичко ситничарење.

³ „Постигнат напредок во разговорите за македонско-бугарската експертска комисија“, А1он (11.04.2019), достапно на: <https://a1on.mk/macedonia/postignat-napredok-vo-razgovorite-na-make-donsko-bugarskata-ekspertska-komisija/> ; „Мал напредок во делот на средновековната историја, Делчев останува нерешено прашање за мешовитата македонско-бугарска комисија“, А1он (16.10.2019), достапно на: <https://a1on.mk/macedonia/mal-napredok-vo-delot-na-srednovekovna-ta-istorija-delchev-ostanuva-nereshe-no-prashanje-za-meshovitata-makedonsko-bugarska-komisija/> ; „Среша на бугарски и македонски историчари, какво си казаа“, [„Средба на бугарските и македонските историчари, што си казаа“], *Vesti.bg* (16.10.2019), достапно на: <https://www.vesti.bg/sviat/sreshta-na-bylgarski-i-makedonski-istorici-kakvo-si-kazaha-6100926> ; Kostadin Atanasov, „Professor Ilchev: Sofia and Skopje need to communicate better“ [„Професор Илчев: Софија и Скопје мора подобро да комуницираат“], *BNR* (9.07.2019), достапно на: <https://bnr.bg/en/post/101142161/professor-ilchev-sofia-and-sko-%20pje-need-to-communicate-better> ; „Балгаро-македонската комисија постигна напредок по 24 мај“ [„Бугарско-македонската комисија постигна напредок по 24 мај“] *News.bg* (16.10.2020), достапно на: <https://news.bg/world/balgaro-makedonskata-komi-siya-postigna-napredak-po-24-maj.html> ; „Постигнат напредок на средбата на македонско-бугарската Комисија за историски прашања“, Радио Слободна Европа (22.01.2021), достапно на: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/31064003.html> , пристапено на 26 ноември 2021.

(автопат што треба подобро да ги поврзе: Бугарија, Албанија и Северна Македонија), освен скромниот инфраструктурен потфат со новиот граничен премин („Клепало“), каде македонската страна го заврши својот дел од обврските додека кај бугарската страна се забележува значително одложување.⁴ Од друга страна, бугарската страна се жалеше дека вратата е затворена за нивни инвестиции во македонската економија во форма на бескрајни и контрадикторни процедури, држејќи ги инвеститорите во вид на кафкијански лавиринт што го оневозможува секој пофат.⁵ Како заклучок на овој воведен параграф може да забележиме дека, другите области на соработка се маргинализирани од двете страни, и постои заедничка фиксација на историјата (и поврзаното прашање за јазикот). Затоа треба да ја идентификуваме суштината на спорот како прашање на културен конфликт и поврзани идентитетски прашања, како етничката припадност и националниот идентитет за да може да се екстраполира и на тој начин да се обезбеди основа за политичко решение на сегашната состојба на работите меѓу двете држави. Така, анализата ќе мора да работи со двете различни, но сепак вкрстени нивоа на дискусија, она на разрешување културен конфликт и нивото на политичка анализа. Двете ќе доведат до интердисциплинарен пристап заснован на дискусија за политики, што ќе даде препораки упатени до креаторите на политиките во двете земји и до засегнатите страни, како што се Европската комисија и Европскиот совет, но и до мултидисциплинарната комисија за историскиот спор (отсега како: Комисијата).

Значаен дел од контекстот е минатиот спор со Грција за историското и културно наследство, што се рефлектираше во името на државата „Македонија“ како претпоставено културно присвоју-

⁴ Влада на Република Северна Македонија, Соопштение за јавност: „Премиерот Заев во вториот дел на седницата за пратенички прашања: Верувам дека до крајот на 2019 година ќе го пуштиме преминот Клепало, праведното оданочување ги носи парите во социјалата“ (27.12.2018), достапно на: <https://vlada.mk/node/16274?ln=en-gb>, пристапено на 26 ноември 2021.

⁵ „Захаријева го споредува Тито со Хитлер“ *DW* (15.12.2020), достапно на: <https://tinyurl.com/2sukscfv>, пристапено на 29 ноември 2021; „Како Северна Македонија се „најде“ на крилата на некупените Ф-16?“ *DW* (20.08.2021), достапно на: <https://tinyurl.com/mr3kqvfg>, пристапено на 29 ноември 2021.

вање (од тогашната Република Македонија, според Уставот на државата), што доведе до децениски застој во пристапувањето на Северна Македонија кон Европската Унија. Значајно е да се спомене дека конфликтот беше решен веднаш по билатералниот договор, сличен на оној меѓу Бугарија и Северна Македонија.⁶ Мултидисциплинарната комисија за учебници и историографија, формирана за спроведување на делови од *Преспанскиот договор*, никогаш не беше ставена под притисок на рокови поставени од политичките елити и државните институции и функционира далеку од центарот на вниманието на јавноста во двете земји. Се чини дека имплементацијата на *Преспанскиот договор*, за разлика од Договорот меѓу Северна Македонија и Бугарија, ќе добие онолку време колку што е потребно, како што е случајот со други комисии од сличен вид, како онаа меѓу Полска и Германија.⁷ Друг значаен аспект од контекстот е дека Договорот со Грција беше потпишан во 2018, една година по потпишувањето на Договорот меѓу Република Бугарија и тогашната Република Македонија – во август 2017.⁸ Прашање кое произлезе од *Преспанскиот договор*, кое можеби ретроактивно влијаеше на имплементацијата на билатералниот договор од 2017 година е јазикот - грчката страна во овој ерга омнес договор, го признава постоењето на македонскиот јазик како дел од групата на јужнословенски јазици. Во моментот, во центарот на македонско-бугарскиот спор е именувањето на македонскиот јазик, како и неговиот лингвистички карактер. Второто се однесува на пра-

⁶ United Nations, "Final Agreement for the Settlement of the Differences as Described in the United Nations Security Council Resolutions 817 (1993) and 845 (1993), the Termination of the Interim Accord of 1995, and the Establishment of a Strategic Partnership Between the Parties" [Обединети нации: „Конечна спогодба за решавање на разликите како што е опишано во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, раскинување на Привремената спогодба од 1995 година и воспоставување стратешко партнерство меѓу страните"] (17.06.2018), достапно на: <https://www.un.org/pga/73/wp-content/uploads/sites/53/2019/02/14-February-Letter-dated-14-February-2019.pdf>, пристапено на: 26.11.2021.

⁷ Katerina Kolozova, "On the Macedonian-Bulgarian dispute and historical revisionism" [„За македонско-бугарскиот спор и историскиот ревизионизам“] *Al Jazeera* (07.12.2020), достапно на: <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/12/7/on-the-macedonian-bulgarian-issue>, пристапено на 29 ноември 2021.

⁸ Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Бугарија и Република Македонија, (1.08.2017), достапно на: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/55013/Part/I-55013-08000002804f5d3c.pdf>, пристапено на: 29 ноември 2021.

шањето, покренато од бугарските академски и политички елити за тоа дали македонскиот јазик може да се третира како посебен и суштински различен јазик од бугарскиот, разбран надвор од неговата стандардна форма (опфаќајќи ги дијалектите и употребата во историјата).⁹

Со оглед на статусот на *Преспанскиот договор* како *erga omnes* правен акт, направен со авторитетот на Обединетите нации, се подразбира дека одредбата за јазикот, што се содржи во *Преспанскиот договор* е универзално валидна како и таа за името на државата. Така, Бугарија не треба да биде исклучок во оваа смисла или е во спротивност со *erga omnes* договорот, како што би било ако не ја именува земјата како Северна Македонија (кратката верзија на Република Северна Македонија, во линија со Договорот).

⁹ Бугарска академија на науките, "On the Official Language of the Republic of North Macedonia" [„За официјалниот јазик на Република Северна Македонија“], Prof. Marin Drinov Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, Софија, 2020, достапно на: <https://www.bas.bg/wp-content/uploads/2020/12/Za-oficialnia-ezik-na-RSM-EN-Online-Version.pdf>, пристапено на 26 ноември 2021; „Декларација на Четиридесет и четвртото Народно собрание на Република Бугарија във врска со разширявањето на ЕС и Процеса на стабилизација и асоцијација на Република Северна Македонија и Република Албанија“, [„Декларација на Четиридесет и четвртото национално собрание на Република Бугарија во врска со проширувањето на ЕУ и Процесот за стабилизација и асоцијација меѓу Република Северна Македонија и Република Албанија“] Службен Весник 81/2019, Софија, 10.10.2019, достапно на: <https://parliament.bg/bg/declaration/ID/157188>, пристапено на 26 ноември 2021.

2. Културни конфликти, нивното решавање и применливост на конкретниот проблем, македонско-бугарскиот спор

Ако ја прифатиме премисата дека нација е чисто политичка категорија, секој спор за историскиот наратив, вграден во градењето на нацијата ќе биде спор за „сопственоста“ на културата, т.е. прашање за „културно присвојување“, бидејќи овие наративи се обременети со етнографија, културни и цивилизациски вредности и историски моменти што го врзуваат наративот со нишка на темпоралност и одредениот континуум зад него. И покрај тоа што историјата или подобро кажано, современата историска наука, го признава фактот дека има прекини во формирањето на етничката припадност и процесите на градење на нацијата, како и дека самата нација е модерен изум, го потпомага наративот на градење на нацијата преку обезбедување проверени податоци и веродостојно толкување до државните институции.¹⁰ Така, од историчарите секогаш се очекува избор на настани, одредена формулација на избраните настани и слични чинови на „ткаење на приказната за еден народ“. И политичките елити и историчарите – во која било национална држава – се свесни дека „историскиот наратив“ на една нација е повеќе од соодветната историја и дека е тоа повеќе култура заснована на одредена меморија на нацијата, поддржана од веројатно веродостојна историска наука.¹¹ Или барем, се очекува оваа свест да биде присутна во која било современа нација-држава. Секако се очекува од мултидисциплинарната комисија составена од академици да биде способна да го разликува едното од другото. Нашите фокус групи со членовите на т.н „историска комисија“ од двете земји, спроведени минатата есен, од бугарските и македонските предавачи во ИОХН-С (бугарските предавачи кои се визитинг професори во ИОХН-С), покажуваат дека комисијата е опремена со научници способни да ја направат ваквата разлика. Сепак, се чини дека има историчари, и во двата „национални тима“ кои верува-

¹⁰ Anthony D. Smith, *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, London: Routledge, 1998.

¹¹ Stefan Berger, "History and national identity: why they should remain divorced" *History & Policy*, Institute of Historical Research, Senate House, University of London, 01.12.2007, достапно на <https://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-and-national-identity-why-they-should-remain-divorced>, пристапено на 26 ноември 2021.

ат дека националниот наратив според кој се гради чувството за идентитетска припадност може да се редуцира на историската наука или на чисто историографски наратив. Тука забележуваме сериозна кај способноста на Комисијата да придонесе за компетентно, веродостојно и засновано на современата наука, решавање на проблемот.

Нема потреба од придржување до мултиперспективизмот во историографијата со цел да се биде способен да се препознае разликата меѓу националниот наратив и соодветната историја и улогата на културата во сржта на проблемот. Во однос на проблемот со мултиперспективното изучување на историографијата, повеќе е прашање на образовна политика отколку на соодветна историска наука, но е втемелено во научна дисциплина – таа на образовните политики.¹² Така, треба да ѝ се посочи на Комисијата дека историјата како сува, бесчувствителна само фактичка работа може да биде методолошкиот избор на научниците меѓутоа, современите образовни политики бараат чувствителност во презентацијата кон различни идентитетски групи, работа втемелена на вредностите на различноста, инклузивноста. и деколонијализмот. Мултиперспективизмот, барем во овој документ за политики, се смета првенствено како неизбежен стандард во учебниците по историја, како и во сè што е поврзано со културното наследство (литература, уметност, етнографија), во согласност со современите образовни студии и нивното одразување во стандардите на УНЕСКО. Мултиперспективизмот како прашање на методолошка дебата во самата историја на науката не е предмет на дискусија во оваа анализа.

Слично на решението рефлектирано во Член 7 на *Преспанскиот договор* или на грчко-македонската интелектуална дебата што го отвори патот за тоа, тврдиме дека треба да ги екстраполира-

¹² Falk Pingel, "UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision" 2nd Revised and Updated Edition, [Фалк Пингел „Водич на УНЕСКО за истражување на учебници и ревизија на учебници“ второ ревидирано и ажурирано издание"] UNESCO and the Georg Eckert Institute for International Textbook Research, Paris/Braunschweig, 2010, достапно на: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117188>, пристапено на 26.11.2021.

ме клучните точки на културниот и идентитетскиот конфликт, да понудиме решение за него, во однос на образовната политика, како и повеќе-тематска анализа на политиките, придржувајќи се до стандардите на европските меѓународни односи.

Базирано на нашата теоретска анализа и теренско истражување (фокус групи и интервјуа со креатори на политики, интелектуалци вклучени во јавната дебата по ова прашање, учесници во Комисијата) тврдиме дека постојат две клучни прашања поврзани со културниот и националниот идентитет: 1) спорот за македонскиот јазик, 2) третманот на заедничката или споделената историја од двете страни. Не навлегуваме во термилошки нијанси за тоа што се подразбира под „споделена“ наспроти „заедничка“ историја, туку гледаме зад самиот јазик, имено го испитуваме референтот зад термилошките битки. Кога станува збор за проблемот со историја, клучното прашање е следното: дали делиме историја, редуцирана на бугарската национална историја или велиме дека заедничката историја дозволува органско издвојување во посебен идентитет? Сведувајќи ја споделената историја на бугарската национална историографија, подразбира вештачко создавање и фалсификување при креирањето на идентитетот. Навистина, југословенската историографија можеби го водеше дискурсот на начин што ќе воведо јасен пресек со бугарската култура и историја, како и со можното заедничко чувство за идентитет меѓу Македонците и Бугарите,¹³ ние тврдиме дека чувството за идентитет не може да биде фалсификувано, измислено или „погрешно“. Дури и ако го прифатиме конструктивистичкиот аргумент за идентитетот, фактот дека тој е „дискурзивен конструкт“ не го прави помалку реален, помалку вистинит и фабрикација – „конструктот“ прераснува во идентитет на органски начин, тој се доживува како органски како квази-природен.

Затоа, без да расправаме за или против тврдењата дека историографијата на Југославија ги попречувала и негирала врските од

¹³ Ulf Brunnbauer, ““Pro-Serbiens” vs. “Pro-Bulgarians”: Revisionism in Post-Socialist Macedonian Historiography”, *History Compass* 3 (2005) EU 130, p. 4.

идентитетски карактер меѓу Македонците и Бугарите, тврдиме дека инсистирањето дека одреден идентитет е неприцврстен за кое било минато, воспоставен *ex nihilo*, наметнат како лага, го нарушува правото на самоидентификација или достоинството на оние кои го отелотворуваат идентитетот, во овој случај - на денешните Македонци. Од друга страна, давањето корени и чувство на континуитет на младата македонска нација, дури и ако тие корени се во значителен степен нераскинливи од историјата на бугарската нација, не значи дека македонското чувство на национален идентитет е помалку реално или сведено на бугарското минато туку треба да се измисли начин за интегрирање на споменатото минато во неговата сегашност. Понатаму, современите национални наративи не треба да бидат сведени на минатото, на кое било минато иако колективната меморија што ја земаме за историја се перцепира како камен-темелник на идентитетската припадност. Како што беше претходно елаборирано, двете се различни и самата историја, како и историографијата се различни од секое денешно чувство за идентитет и националниот наратив кој му придава значење на идентитетот под прашање.

Сите идентитетски наративи имаат континуитет или најмалку смисла за континуитет и последователно, 1944, земена како годината на југословенската интервенција во она што порано беше споделено/заедничко чувство за идентитет и национални митови според Декларацијата на бугарското собрание од октомври 2019 година, не треба да се третира како точка на поделба и фалсификување, туку како мост што треба да се помине за да се идентификуваат заедништвото и повеќе наспроти помалку заедничка историја. Со тоа, дискурсот за „бугарската фашистичка окупаторска сила“ во македонските учебници, треба да биде променет бидејќи ги потхранува предрасудите зачувани до денес, но и да вклучува и содржина за градење мостови на соработка и заедништво по годината што е во прашање, имено 1944: на пример, улогата на бугарските антифашистички сили

во ослободувањето на Северна Македонија од германските окупатори и нивната соработка со југословенските комунистички сили, треба да се претстави правично и темелно или поезијата на Никола Вапцаров мора да се признае дека е дел од бугарската книжевна историја, каде фактот дека учествувал во групи во Бугарија, идентификувајќи се како „Македонец“ во идентитетска смисла (без оглед на тоа дали е во национална смисла) треба да биде забележано – така двете теми постануваат мостови на заедништво и споделен историски континуитет наместо поделба и одвојување, без да се негира посебното право за национална себеидентификација кон која било од двете страни. Комисијата и креаторите на политики треба да помогнат во ревидирање на наставните програми на предложениот начин, од страна на образовни експерти усогласени со УНЕСКО.

Што се однесува до јазикот, проблемот е решен превентивно благодарение на *erga omnes* статусот на *Преспанскиот договор*. Одбивањето да се именува јазикот со неговото име е прашање на непочитување на чувството за идентитет на другата страна, бидејќи стандардизиран јазик на нацијата е нејзиниот клучен елемент. Притоа, без да го третираме прашањето чисто легалистички туку културно и политички – тврдиме дека избегнување да се именува јазикот според неговото име е гест на непријателство. Би советувале двете држави да го признаат овој факт – во Декларацијата на бугарското собрание од октомври 2019 година можеби нема експлицитна негација на стандардниот македонски јазик, но ставот е непријателски. Згора на тоа, нарекувајќи го јазикот едноставно „официјален јазик“, како што сугерира Декларацијата, како и позицијата на Бугарија во преговарачката рамка со ЕУ,¹⁴¹⁵ не го решава туку го комплицира проблемот,

¹⁴ Совет на Европската Унија: Генерален секретаријат Брисел (25 март 2020) CM 1946/20: Заклучоци на Советот за Процесот на проширување и стабилизација и асоцијација Република Северна Македонија и Република Албанија [Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process The Republic of North Macedonia and the Republic of Albania], достапно на: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7002-2020-INIT/en/pdf>, пристапено на: 30 ноември 2021.

¹⁵ Совет на министри на Република Бугарија, „Рамкова позиција односно разширивање на ЕС и процеса на стабилизација и асоцијација: Република Северна Македонија и Албанија“ (9 октомври 2019) [„Рамковен став во однос на проширувањето на ЕУ и процесот на стабилизација и асоцијација на Република Северна Македонија и Албанија“], достапно на:

а има и имплицирана негација: Северна Македонија нема еден официјален јазик, туку два, а македонскиот е едниот од нив и исто така еден од двата јазика во билатералниот Договор. Би го советувале бугарското собрание да го ревидира членот 1 алинеја 5 од неговата Декларација од октомври 2019 година и да го приспособи на реалноста, што произлегува од *Преспанскиот договор*, потпишан во 2018, бидејќи имплицира дека Бугарија не ја прифаќа *erga omnes* правната важност на *Преспанскиот договор*, ратификуван од Генералното собрание на ОН како документ што го заклучува и затвора спорот меѓу двете држави.¹⁶

На 29 јули 2021 година, Собранието на Република Северна Македонија усвои Резолуција која едвај вклучува политички формулации, туку резолуција која неизбежно се смета, во целост, како памфлет на романтичен национализам.¹⁷ Таа зборува за македонскиот народ како „автохтон“ (член 2 на Резолуцијата), спомнува „универзално прифатени теории“ во општествените, хуманистичките и културолошките науки, што очигледно се поклопуваат со оние на македонската наука (член 3 на Резолуцијата), додека патриотска проза се провлекува низ документот што го прави секој напис крајно нејасен - без јасно правно и политичко значење. За разлика од Декларацијата на бугарското Собрание, чудната псевдополитичка проза на македонската Резолуција избегнува соодветна политичка анализа. Сè што може да се каже за тоа во политичка и правна смисла е тоа дека: 1) го обновува националниот наратив, и притоа, воведува забележителна промена - се повикува на „научните сознанија и факти од областа на славистиката“ (член 3), за разлика од пред *Преспанскиот договор* кога повикувањето на антиката и избегнувањето на споменување на словенскиот карактер на нацијата беа дел од националниот на-

<https://www.gov.bg/bg/prestsentar/novini/ramkova-pozitsia>, пристапено на 30 ноември 2021.

¹⁶ “Final Agreement for the Settlement of the Differences”, [„Конечниот договор за решавање на македонско - грчкиот спор за името и за стратешко партнерство“]р. 2.

¹⁷ Собрание на Република Северна Македонија, „Резолуција за утврдување на македонските државни позиции во контекст на блокадите на европските интеграции“, Службен весник на Република Северна Македонија бр.173/2021.

ратив (треба да се забележи колку лесно сегашната реторика и наротив ја заменија онаа што владееше во времето на Груевски), 2) ја задолжува извршната власт да ги изврши одредбите од Резолуцијата. Имајќи предвид дека суштината на Резолуцијата е во спротивност на една од клучните премиси на Договорот – „споделена“ или „заедничка“ историја – како и тоа што некои од нејзините членови го прават тоа многу експлицитно,¹⁸ таа го нарушува Членот 118 од Уставот на Северна Македонија, што тврди дека меѓународните договори што се ратификувани се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се поништат или да се менуваат со било каков национален правен акт.

¹⁸ На пример, член 3, алинеја 3 што имплицира заеднички колективни „сеќавања“ на балканските и медитеранските народи, а не утврдувањето на Договорот за бугарско-македонските заеднички карактеристики поконкретно, а со тоа ја разводнува, ако не ја уништува природата на Договорот во неговото јадро.

**3. Транспонирање на
културниот конфликт и
негово разрешување на
полето на политичкото:
Справување со
нејасните категории
на идентитетот и
националните наративи
во политичка смисла**

Политичките средства за справување со овој проблем на во основа, меѓукултурни односи не се разликуваат од која било друга форма на идентитетски прашања кои се покренати на политички прашања и адресирани преку политички средства. Како за споредба, да кажеме - категорија на луѓе, специфична културна група или група на сексуално малцинство, треба да биде одвлечена од пред-политичките дискусии за академски схоластицизам во врска со културата или историјата или психолошките и деонтолошките дискусии и со тоа внесени во доменот на политичкото. Со тоа, тие се препознаени како политички субјекти и нивните политички права се преговараат со властите. Набргу потоа или можеби истовремено, прераснува во дискусија или подобро кажано - преговори и јавна дебата за политички решенија.

Во случајот на предметот на нашата анализа, транспонирањето на случајот на културен конфликт, вграден во натпреварувачки наративи за градење на нацијата и во комбинација со чувството за националниот идентитет (идентитетот сè уште е суштински културна категорија), може да се направи на следниов начин:

- (А) Со прифаќање дека стандарден и официјален јазик на земја е исто толку политичка колку што е лингвистичка категорија. Затоа, по пат на придржување кон стандардите на современите меѓународни односи, барем оние во Европската унија и поконкретно – *Преспанскиот договор* (земајќи го предвид неговиот *erga omnes* статус), официјалниот јазик на Северна Македонија, чие име не смее да биде избегнувано во секоја билатерална комуникација е македонскиот (дел од јужнословенската група јазици). (Б) Интеркултурната грижа: Бугарија со право е загрижена дека многу од авторите од нивната национална литература се претставени како Македонци во македонските учебници. Мултиперспективниот пристап ќе овозможи на македонските учебници да објаснат зошто многу од овие автори се перцепираат како Македонци, и се вградени во националниот наратив, додека се уште се дел од бугарскиот

литературен канон, особено затоа што пишувале на тој јазик (околностите кои објаснуваат зошто, не треба да се негираат фактите).

- (А) Со прифаќањето дека националниот наратив се однесува и на културното и цивилизациско наследство, а не само на историјата или можеби уште повеќе, се покажува почит кон двата соодветни наративи и етнички идентификации како посебни и покрај пресекот на националните истории. Така, добрососедските односи може да се воспостават само ако засегнатите етникуми – не само националностите – покажат почит еден кон друг дозволувајќи секој од нив да гради сопствени национални наративи. Ова треба да важи целосно реципрочно: македонската страна треба да почитува зошто Гоце Делчев или Димитар Миладинов би биле дел од бугарската „културна интимност“¹⁹ како што тоа треба и бугарската страна. (Б) Интеркултурната грижа: преку средствата за мултиперспективизам во изработката на наставните програми, културната вредност на историската фигура и настанот за институциите, културата и националниот наратив на другата држава треба да биде претставена со добра волја, без непријателство и без никакво имплицитно или експлицитно отфрлање туку како еднакво валиден наратив што овозможува заедничка почит и разгледување. Уште еднаш, ќе повториме, во процесот треба да бидат вклучени стручњаци за образовни студии специјализирани за агендата на УНЕСКО за мултиперспективност. И покрај тврдењата дека Комисијата е научно добро екипирана, уште еднаш повторуваме дека не е кога станува збор за конкретниот проблем - тој е првенствено политички (поконкретно проблем од областа на образовните политики) проблем, а не само академски.

¹⁹ Мајкл Херцфелд го разви концептот на културна интимност како „едно средство за дефинирање и разбирање на болните зони на културна чувствителност и за разбирање зошто службениците толку често се чини дека се сложуваат во овековечувањето на таа подла упорност во секојдневниот живот“. Michael Herzfeld, *Cultural intimacy: social poetics and the real life of social institutions*, 3rd ed. Routledge, 2016, p. 2.

-Подобрената инфраструктура што ќе овозможи да се помине растојанието меѓу двата главни града за не повеќе од два часа со јавен превоз треба да биде најитниот приоритет. Нема ништо поефикасно во надминување на национализмот и приближување на двете култури како секојдневната интеракција помеѓу луѓето, отколку институциите. Така, драматично забрзаниот процес на инфраструктурно зближување треба да се гледа како едно од најефикасните средства за решавање на културниот конфликт.

-Декларацијата на бугарското собрание треба да биде ревидирана во сите делови каде што ја нарушува академската автономија со тоа што се наметнува како чувар на „непобитните историски вистини“, како и во погоре дискутираната одредба за „уставниот јазик“ на Северна Македонија, како што според *erga omnes Преспанскиот договор*, јазикот се вика „македонски“ и секое негово преименување (или неименување) е прекршување на договор, почитуван од целата Европска унија како што би требало да биде и од сите земји од Обединетите нации.

-Резолуцијата на македонското собрание треба да биде заменето со друга која ќе содржи политички формулации во линија со духот на добрососедство и неговиот предуслов - добра волја, целосно заобиколувајќи го атавистичкиот и опасен дискурс на романтичниот национализам.

4. ЗАКЛУЧОК

Билатералниот спор и „слепата улица“ во кои се најдоа двата народа не може да биде решен доколку „слонот во собата“ не се препознае и именува - меѓукултурниот конфликт поврзан со етно-националниот идентитет и неопходноста од негово решавање. Како што е елаборирано погоре, културните влогови кои се предмет на загриженост на двете страни треба да се екстраполираат со цел тие да се транспонираат на ниво на политичка дискусија и да се решат преку такви средства. Претстојните политички решенија треба да бидат следните:

Препораки

- Првата препорака е повеќеслојна и презентирана преку 4 под-препораки. *Првата препорака ја гледаме како предуслов за кој било функционален Патоказ за имплементација.* Двете држави треба да воспостават јасна дистинкција помеѓу културните, историските (колку што се науката или академските институции) и политичките категории на дискусија и соодветните политички решенија кога станува збор за спроведувањето на Договорот, на следниов начин:

- 1) Треба да се осмислат културни политики во функција на решавање на културниот конфликт и да се понудат решенија во однос на културните и образовните политики низ различните дисциплини (литература, уметност, историја);
- 2) Со цел да се адресираат како политичките така и академските засегнатости вгнездени во наставните програми на двете земји, какви што се проблемот на содржината но и јазикот кои потхрануваат ксенофобија, како и политичката култура на двете земји, треба да се воспостават образовни политики што ја вклучуваат мултиперспективноста како метода;
- 3) Историографијата или педагогијата не треба да се очекува дека ќе испорачаат решение за конфликтот во прашање, туку современите образовни политики;

4) Применување на образовни и политики од областа на меѓународните односи кои би можеле да ги афирмираат неспорните врски во историјата, без разлика дали таквата историја се нарекува споделена или заедничка – потврдувајќи ги како врска на континуитет помеѓу заедничкото минато, но исто така, се надеваме, и заедничката иднина;

- Бинационалната мултидисциплинарна комисија и креаторите на политики треба да бидат потпомогнати во ревидирањето на наставните програми од страна на образовни експерти усогласени со УНЕСКО; згора на тоа, Комисијата треба да се реформира и да се замени со панел за образовни политики и разрешување културни конфликти наместо комисија за „историски вистини“.

- Бугарското собрание треба да биде свесно дека член 1 алинеја 5 од неговата Декларација од октомври 2019 година е во спротивност со реалноста што произлегува од *Преспанскиот договор* потпишан во 2018 година, кој не е само билатерален, туку *erga omnes* правен акт, направен со авторитетот на Обединетите нации. Друга причина за оваа препорака произлегува од вредноста на добрососедството – дури и ако правниот *erga omnes* аргумент не постоеше, именувањето на јазикот на соседот со името што му го дале е предуслов за добра волја наместо избегнувањето на неговата употреба (особено кога терминот „уставен јазик“ нема јасна референца како што е објаснето понатаму во анализата.) Затоа, и двете страни треба да го третираат овој акт како ништовен.

- Резолуцијата на македонското Собрание, изгласана на 29 јули 2021, треба да се поништи или да биде заменета со друга која би содржела политички формулации – наместо националистичка проза и да биде во духот на добрососедските односи како предуслов за приклучување на Европската унија, целосно ослободена од опасниот и непријателски дискурс на романтичниот национализам.

- Двата парламенти треба да се воздржат од изгласувања декларации, резолуции, декрети и други документи што ја определуваат „историската вистина“ со што директно се нарушува академската слобода на научните заедници во двете земји.
- Наместо тоа, двата парламенти и државните институции треба да се фокусираат на политиките за решавање културни конфликти, кои не се сведуваат само на културата туку се поврзани и со инфраструктурни проекти кои ќе овозможат забрзана комуникација (патување) преку границите, притоа помагајќи во имплементацијата на другите аспекти од договорот како што е подобрена економска соработка.
- Треба да се стави силен акцент на младинската соработка како најефикасната и најефективната форма на културно помирување.

Институтот за општествени и хуманистички науки – Скопје (ИОХН-С) е непрофитна истражувачка организација за применети општествени и хуманистички науки, посветена на повеќе-тематските студии на политиките. Има статус на научна установа во областите на општествените науки и хуманистиката доделен од Министерството за образование и наука на Република Македонија (Решение за работа бр. 30). Институтот е акредитиран да врши високообразовна дејност на ниво на магистерски студии нудејќи три програми: повеќе-тематски студии на политиките, студии на културата и родови студии. Институтот поседува Еразмус+ повелба која го прави дел од европските високообразовни установи . Неговите основни активности се состојат од повеќе-тематски анализи од областа на студиите на политики, тренинзи и застапување поврзано со прашањата на политиките, а сето ова во продолжение на неговите основни истражувања од областа на општествените и хуманистичките науки. Видливоста на резултатите од анализите на политиките и нивното ставање во функција на позитивна општествена промена се, исто така, една од основните активности на Институтот: застапувањето и кампањите на подигнување свест се неизоставен дел од секоја анализа на политиките спроведувана во Институтот. Нудиме и консултанства и дејствуваме како тинк-тенк од подрачјето на повеќе-тематските студии на политиките.

www.isshs.edu.mk